

Вікторія Білецька

БІЛЕЦЬКА Вікторія Вікторівна – аспірантка кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Сфера наукових інтересів – історія філософії, соціальна філософія та філософія історії.

«ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ» Г. СКОВОРОДИ У ФІЛОСОФСЬКИХ РЕФЛЕКСІЯХ І. МІРЧУКА

У статті аналізується зміст концепту «філософія серця» Г.Сковороди у інтерпретації І. Мірчука; розкриваються онтологічний, теоретико-пізнавальний та морально-практичний аспекти антропологізму українського мислителя. І. Мірчук акцентує увагу на самопізнанні та ідеї «сродної праці» як ключових засад у досягненні людиною щастя.

Ключові слова: *серце, філософія серця, самопізнання, матерія, «сродна праця», щастя.*

Філософська спадщина Г. Сковороди почала вивчатися одразу після його смерті. Першим склав біографію видатного філософа його друг і послідовник М. Ковалинський у 1794 році [3]. Дослідженням постаті Г.С. Сковороди займався і відомий славіст І. Срезневський [10]. Важливим етапом досліджень спадщини філософа стала праця «Філософія Г. С. Сковороди» Д. Чижевського [11], який на багатому джерельному матеріалі дослідив засади сквородинської метафізики та антропології. Фундаментальним виданням дослідження спадщини Г. Сковороди є праця науковців Інституту філософії НАН України «Сковорода Григорій: образ мислителя» під редакцією В. І. Шинкарука [9].

Чільне і оригінальне місце серед дослідників творчої спадщини Г.Сковороди посідає мислитель української діаспори І. Мірчук. Він першим визначив, що кожна творчість, у тому числі і філософська, розвивається на ґрунті своєї національної культури і виявляє характерні риси останньої [5, с.94]. У зв'язку з цим І. Мірчук характеризує Г.Сковороду як «тип, в якому виступають скристалізовані, може, навіть виідеалізовані всі риси українського народу» [4, с.8]. Вчення «українського Сократа» стало особливою темою для філософських

© В. В. Білецька, 2016

<http://doi.org/10.5281/zenodo.208897>

рефлексій І. Мірчука, дослідження життєвого шляху і спадщини якого на сьогодні не можна вважати вичерпними.

Метою даної розвідки є аналіз однієї зі складових частин філософії Г. Сковороди – його «філософія серця» у творчій спадщині дослідника української діаспори І. Мірчука.

Інтерес до вивчення І. Мірчуком життя та творчості Г. Сковороди був обумовлений двома причинами. По-перше, будучи доцентом Українського Вільного Університету, І. Мірчук виявляв особливий науковий інтерес до процесу зародження філософської думки у східноєвропейському регіоні, зокрема розвитку філософії в Україні. По-друге, досліджуючи слов'янську філософію, він почав прослідковувати зв'язок між філософськими концепціями конкретного мислителя та ментальністю його народу. Цей зв'язок дав поштовх до появи ідеї «національної філософії». Ставлячи собі запитання, чому «на полі філософії і по сьогоднішній день не зроблено майже нічого», він зауважує, що причиною цього є довголітня неволя суспільних верств, що були носіями культурного розвитку. Весь український народ, що «був зредукований до одної майже верстви бідного селянства не був у силі витворити цих умов вигіднішого, безжурного життя, яке для вищих цілей звільнює духові сили від тяжкої, щоденної праці» [4, с.2]. У цьому контексті цілком дивовижною стає поява оригінального мислителя, що «виринає з глибин народної стихії», «первісного життєвого типу» - Г. Сковороди. І. Мірчук відзначає, що на його постаті відбиваються риси і властивості всього українського народу. Тому Г. Сковорода, за І. Мірчуком, це дитина свого часу та народу [4, с.2].

У своїй праці, присвяченій українському філософу «Г.С. Сковорода. Замітки до історії української культури» [4] І. Мірчук співставляє Г. Сковороду з давньогрецьким філософом Сократом [4, с.2-3]. Ці паралелі автор аналізує у зв'язку з тим, що дуже часто Г. Сковороду називали «українським Сократом» виключно за зовнішніми характеристиками їхнього життя, таким як: ігнорування матеріального добробуту, постійні мандрівки тощо. Однак І. Мірчук намагається прослідкувати спільні ідейні засади творчості двох філософів. Першою та головною спільною рисою їх філософствування було те, що ані Сократ, ані Г. Сковорода не сформуливали системного викладу своїх роздумів, тому їх часто називають «філософами без системи». Студіюючи філософію Г. Сковороди, І. Мірчук зіткнувся з розпорошенням головних думок філософа по творах без найменшого порядку. Це пов'язано з тим, що їх філософія ґрунтувалася переважно на власних переживаннях, що перебували у безпосереднім зв'язку з буденним життям. І. Мірчук зауважує, що філософствування Г. Сковороди не існує у формі готових

понять і категорій та має незафіксований вигляд. Тому через нестачу систематичного плану і готової виробленої філософської термінології його філософію можна трактувати з різних точок зору [4, с.3]. Як Сократа, так і Г. Сковороду можна віднести до типу філософа-вчителя, що не обмежує своє вчителювання певним помешканням, предметом, колом учнів та слухачів. Місцем їхньої діяльності були вулиця, місто, Батьківщина, а їх слухачами не окремі люди, а ціле суспільство. Виходячи з цих міркувань дослідниця О. Єфименко дуже точно охарактеризувала Г. Сковороду як «філософа з народу», який «слово правди ніс як до мужицьких хат, так і до поміщицьких палат» [2, с.421]. Ще одна спільна риса обох мислителів простежується в етичному напрямку їх діяльності. У філософії Г.Сковороди на ментальному рівні поєдналося усе різноманіття морально-духовного життя всього українського народу.

І. Мірчук констатує, що головні праці Г. Сковороди «Вхідні двері дохристиянської доброчинності»[7], «Наркіс. Розмова про те: взнай себе» [6], « Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті» («Розмова дружня про душевний світ») [8] вказують на те, що фундаментальною основою його філософствування був глибокий антропологізм [4, с.10]. Філософсько-антропологічне вчення є осердям всієї творчої спадщини мислителя. Серцевиною його є «філософія серця». Тому всі можливі твердження про людину, як і основні антропологічні поняття вчення Г. Сковороди, так чи інакше пов'язані саме з цією ідеєю, з «філософією серця». Це вчення являє собою розгорнуте трактування серця як основи фізичного та духовного життя людини. Для Г. Сковороди людина є ключем до вирішення усіх проблем, до пояснення усіх загадок буття.

Такий антропологізм українського мислителя І. Мірчук вперше характеризує у трьох аспектах: онтологічному, теоретично-пізнавальному і морально-практичному [4, с.10]. Найважливішим був безперечно морально-практичний аспект, який полягав в обґрунтуванні моралі та поширенні її як словом, так і діями. Саме філософія у такому розумінні була для Г. Сковороди головним завданням, найбільшою метою його життя. Г.Сковорода писав : «Главная цель жизни человеческой, глава дель человеческих есть дух его, мысли, сердце. Всякъ имеет цель в жизни; но не всякъ главную цель, т.е. не всякъ занимается главою жизни...Философия или любомудрие устремляет весь круг дель своих на тот конец, чтобы дать жизнь духу нашему, благородство сердцу, светлость мыслям, яко главе всего. Когда духъ в человеке весель, мысли спокойны, сердце мирно, - то все светло, счастливо, блаженно» [3, с.465]. Бути філософом для Г. Сковороди означало розуміти нікчем-

ність усіх земних благ і поставити на їх місце щось нове, невмируще, вічне. На думку І. Мірчук: «Відзискати спокій серця, покріпити душу подувом вічності, напоїти розум знанням безконечної правди – от що означало для Г. Сковороди бути філософом» [4, с.9].

Онтологічний аспект діяльності Г. Сковороди представлений концепцією про три світи: макрокосм, мікрокосм та символічний світ. Макрокосм являє собою природний світ реально існуючих, видимих речей і явищ. Він є ніби тінню справжньої невидимої натури – Бога. Під мікрокосмом Г.Сковорода розумів конкретну людину. Цей світ також складається з видимої і невидимої натури. У людині, як і в усьому існуючому, є тілесне і духовне, тлінне і вічне, проте істинне лише невидиме, а тілесне є лише тінню цього невидимого. Г. Сковорода вірив, що все те, що міститься у малому світі, віддзеркалюється у великому, і навпаки. Тому він розділяє людину як мікрокосм на «внутрішню», тобто дійсну людину, і «зовнішню», ставлячи при цьому «чисте серце» в центр «внутрішньої людини» [4, с.16].

Символічний світ Г. Сковороди знаходить свій вияв у Біблії. Розглядаючи її доволі ґрунтовно, філософ намагався пояснити зміст на свій лад, за допомогою відповідних символів. Наприклад, сонце він розумів як істину, вічну природу, зерно виступає у нього як думка, змії – вічність і т.д. Тому розкривши зміст символів ми можемо побачити, як Біблія починає набирати нового характеру [4, с.13]. Символічний світ, за Г. Сковородою, існує як посередник між макрокосмом та мікрокосмом.

Теоретико-пізнавальний аспект антропологізму мислителя прослідковується у тому, що мікрокосм, тобто людина, гармонійно взаємодіє з макрокосмом і відтворює в собі його характеристики, тобто вона є центром, де сходяться всі проблеми її життя та пізнання. І. Мірчук зазначав, що «все пізнання по суті і в своїй основі починається і закінчується самопізнанням» [4, с.11]. Г. Сковорода власним життям втілював думку про те, що сократівський заклик «Пізнай себе» був не лише вираженням необхідності пізнання людської екзистенції, а й виступав вказівкою основного шляху цього пізнання. Найкраще людина може пізнати себе сама, оскільки шлях пізнання – це не лише раціональне осягнення життя людини, це насамперед переживання його. Тому самопізнання виступає єдиною можливим методом пізнання всесвіту і Бога. Справжньою людиною може стати лише тоді, коли вона буде пов'язана зі своїм внутрішнім світом, основою якого є Бог. За своїм єством, за своїм «серцем» людина подібна Богові і, пізнаючи себе, вона пізнає Бога. Служіння і любов до нього є одночасно служінням і любов'ю до самого себе. Самопізнання є основою для розкрит-

тя усіх таємниць світу і самої людини. Головним інструментом цього пізнання є серце. Людина повинна знайти в серці останній критерій, основу життя і пізнання. Але як зауважує І. Мірчук, пізнання чи самопізнання не є самоціллю, бо має не лише теоретично-пізнавальне, а в першу чергу морально-практичне значення [4, с.11]. Людина не вичерпується лише розумовою працею, сутність її знаходиться у серці та волі. Г.Сковорода говорив: «Сердце твое есть голова внешностей твоих. А когда голова, то сам ты еси свое сердце. Но если не приблизишься и не сопряжешься сь темь, кой есть твоей голове головою, то останешься мертвою тенью и трупомь» [6, с. 168]. Мислитель досить критично ставиться до абстрактного знання, яке не має значення для справжнього духовного життя, вважаючи його непотрібним і неістинним. Будь-яке наукове знання вістрям своїм має бути націлене на досягнення людиною щастя.

І. Мірчук відмічає, що Г. Сковорода виділяє три ступені самопізнання [4, с.11]. Перший ступінь- це пізнання себе і свого буття. На цьому рівні відбувається самоусвідомлення та самоідентифікація людиною самої себе у світі. Другий ступінь передбачає пізнання себе як суспільної істоти. Останній, третій ступінь самопізнання - це пізнання себе як буття, що створене і протікає за образом і подобою Божою. Цей етап пізнання найважливіший, оскільки надає людині розуміння загального у співвідношенні з усім людським буттям. Саме на цьому етапі ми можемо побачити проекцію макрокосму у людині. На засадах самопізнання людина здатна досягти стану рівності з Богом. Це означає, що вона стає людиною лише тоді, коли звільниться від суто зовнішніх ознак світу і почне набувати ознак духовності. Але під цим не розуміється, що індивідуальність людини зникне, і відійде у небуття разом із «зовнішньою людиною». Навпаки, вона зберігається, реалізуючи свої внутрішні потенції, набуває значущості у процесі життя, морального удосконалення, адже усі люди – лише «тіні» дійсної людини [1, с.43].

Світорозуміння Г. Сковороди складалося з двох принципів, двох натур: видимої та невидимої. У цьому контексті І. Мірчук прослідковував вплив на українського мислителя давньогрецького філософа Платона, який теж вирізняв два елементи світобудови, а саме матерію та ідею [4, с.14]. У Г. Сковороди видима натура – це матерія у найширшому розумінні, тобто плоть, земля, тінь тощо. Матерія за Г.Сковородою трактується як така, що має перехідний характер і знаходиться у процесі постійної зміни і через це не представляє ніякої цінності. Повною протилежністю матерії виступає невидима натура, яку мислитель нарікає «духом, думкою, красою». Серце, будучи першоосновою життя

людини, належить також до невидимої натури. Ця натура одночасно перебуває у дихотомічному взаємозв'язку із видимою природою, формуючи діалектичне буття. Тому кожна річ у світі складається із двох частин: одна видима, інша невидима. «Видимый называется твар, а невидимы – Бог» - говорив Г.Сковорода [6, с.179]. Таким чином, Бог як первісний елемент, правдива сутність існує у всіх речах в однаковій мірі, але у різних формах, оскільки саме Бог є початком і кінцем всього, він є вічністю, правдою, природою і насамкінець – любов'ю.

Як весь світ складається із видимої матерії та невидимої сутності, так і людина як інтегральна частина світу існує у двох іпостасях, тобто вона має видиме фізичне тіло і невидимий дух. Кожна людина приходить у світ без цього невидимого духу, тому протягом життя вона повинна в собі його створити і це буде для неї друге народження, але вже духовне. І. Мірчук зауважує, що цих абстрактних ідей Г. Сковорода торкається лише тому, що це стосується головної мети його філософії, його етичних поглядів [4, с.17].

Аналізуючи сутність поняття «серця» Г. Сковороди, І. Мірчук виділяє матеріальне та духовне начало, наголошуючи, що лише внутрішнє, моральне вдосконалення приведе людину до щастя. Саме тому, найвищою ціллю, остаточною метою, до якої повинна прагнути кожна людина має бути щастя. Г. Сковорода говорив, що «наше желание верховное в том, чтобы быть счастливыми» [8, с.327]. Воно не залежить ні від посади, ні від науки, ні від багатства. Бути щасливим значить пізнати себе, свою природу, пізнати свою долю і відповідно до цього жити. Тобто воно міститься в самій людині, досягаючи його ми знаходимо спокій, рівновагу. Щастя легко можна віднайти в собі, якщо йти шляхом віри та любові. Його досягнення залежить тільки від самої людини та її серця. Людина без віри може піднятися до небачених вершин, але прозрівши, пізнавши своє серце, вона опиняється перед усвідомленням їх мізерності. Там, де закінчуються межі розуму, починається віра.

Важливим для І. Мірчука є положення Г. Сковороди, згідно з яким усі люди створені для щастя, але не всі його отримують. Ті, хто задовольняються багатством, розкішшю, почестями та іншими зовнішніми атрибутами земного існування, тобто тлінними речами, помиляються, коли говорять, що досягли щастя. Замість повноцінного, дійсного щастя вони отримують лише його привид, образ, який в кінцевому результаті зникає. Люди, які стали на шлях видимого легкого щастя приречені бути нещасливими [8, с.354].

Життя людини – це безперервний процес самопізнання. Лише самозаглиблюючись у себе та своє серце людина спроможна пізнати

себе. «Філософія серця» Г. Сковороди як осередок духовного і душевного життя людини тісно пов'язана з ідеєю «сродної праці». «Сродна праця» є однією з провідних категорій в системі філософського знання Г. Сковороди щодо розуміння людини, її діяльності та сенсу життя. Він одним із перших мислителів того часу висунув тезу про те, що праця є не лише засобом до існування, а в першу чергу вона покликана реалізувати природні здібності і задатки людини. Тобто праця – це не лише певний вид людської діяльності, а це невід'ємний атрибут її природи. Також праця повинна приносити радість, натхнення, піднесення духу. СENS людського життя за Г. Сковородою полягав у праці, а дійсне щастя людини – у праці за покликанням.

І. Мірчук зазначає, що для Г. Сковороди «дуже важлива річ, робити те, що відповідає нашим здібностям і нашій охоті» [4, с.17]. Невластиве для людини заняття викликає невдоволення, зменшує жагу до життя і схиляє її на невірний шлях. Тому, щоб бути щасливим і мати «чисте серце» необхідно уникати всього, що змушуватиме людину йти хибним шляхом. Нераелізоованість природних задатків стає для людини джерелом особистих невдач і суспільної шкоди. Людина, яка займається не своєю справою страждає сама і приносить негаразди оточуючим.

Значну увагу у пізнанні природи людини Г.Сковорода приділяє практиці, завдання якої – вдосконалювати природні дані. Саме для цього людина повинна займатися наукою, яка має спрямувати її на шлях спорідненої корисної праці. Праця тут сприймається як основна сфера через яку людина реалізує душевний, творчий потенціал. І. Мірчук зазначає, що лейтмотивом життя Г. Сковороди був принцип: «Не життя для науки, а наука для життя і то не звичайного, а справжнього духовного, що має вічну цінність» [4, с. 12]. Ось, що про це у своїй праці «Разговор дружеский о душевном мире» говорить сам Г.Сковорода: «Я наук не хую, одно то хулы достойно, что на их надеясь, пренебрегаем верховнейшую науку... что счастье всеь без выбора есть нужное, что кроме ея ни о кой науке сказать не можно» [8, с.337]. Крім того філософ зауважує, що людині не вистачає найголовнішої науки – науки про людину та шляхи досягнення нею щастя. Такою наукою, завдячуючи якій людина навчається бути щасливою, тобто шукає своє покликання і місце у світі, на думку Г.Сковороди, повинна стати католицька наука [8, с.337]. Під католицькою наукою І. Мірчук розуміє християнство у найширшому розумінні цього слова, яке не обмежене ні простором ні часом [4, с.12].

Проаналізувавши погляди І. Мірчука щодо філософської спадщини Г. Сковороди можемо зробити наступні **висновки**. По – перше, фі-

лософія українського мислителя не являє собою чітко структурованої, логічної системи знання. В основі вчення Г. Сковороди лежить поєднання раціонального та чуттєво-емоційного елементів власного світосприйняття та світобачення. Філософ належить до типу мислителів, чий особисті ідеї збігаються із власним способом життя, що дозволило І. Мірчуку порівняти Г. Сковороду з грецьким філософом Сократом.

По-друге, головною характеристикою філософії Г. Сковороди за І. Мірчуком є глибокий антропологізм, який знаходить своє втілення у концепції «філософії серця». Серце розуміється ним як внутрішня істинна духовна сутність людини, яка є справжньою субстанцією людської душі. Людина за Г. Сковородою є головним ключем до пояснення усіх загадок буття.

По-третє, І. Мірчук трактує антропологізм українського філософа у трьох аспектах: онтологічному, теоретично-пізнавальному і морально-практичному. Онтологічний аспект представлений концепцією про три світи: макрокосм, мікркосм та символічний світ. Теоретико-пізнавальний аспект мислителя реалізується у гармонійній взаємодії мікркосму і макрокосму та проекції останнього на внутрішню сутність людини. Морально-практичний аспект Г.Сковороди, на думку слов'язознавця полягав в обґрунтуванні моралі та поширенню її як словом, так і діями.

По-четверте, головною метою життя людини, на думку Г. Сковороди, є досягнення щастя через самопізнання. Пізнати себе, свій власний внутрішній світ означає пізнати в собі божественну сутність як вищу істину. Процес самопізнання філософ розділив на три етапи: самоідентифікація себе у світі, пізнання себе як суспільної істоти, пізнання себе як буття.

По-п'яте, І. Мірчук констатує, що провідним лейтмотивом філософії Г.Сковороди є ідея «сродної праці» в основі якої лежить принцип природовідповідності. В основі трактування праці як невід'ємного атрибуту щасливого життя людини, на думку філософа, лежить принцип відповідності роботи своїй внутрішній сутності, своєму потенціалу. У зв'язку з цим кожне наукове знання повинно допомогти людині пізнати себе, своє ество, яке в результаті має зробити її щасливою.

Література

1. *Васянович Г.* Григорій Сковорода – філософ і педагог / Г. Васянович // Вісник Львів. ун-ту. Серія педагогічна, 2004. – Вип. 18. – С. 239-251.
2. *Ефименко А.Я.* Філософ из народа / А. Ефименко // Вопросы философии и психологии, 1894. – №5 – С. 419-445.
3. *Ковалинський М.* Життя Г. Сковороди // Повне зібрання творів: у 2 т. – К.: Наукова думка, 1973. – Т. 2. – С. 439-477.

4. Мірчук І. Г.С.Сковорода. Замітки до історії української культури. / І.Мірчук. – Прага: Укр.Істор.- Філ.Тов., 1925. – 27 с.

5. Мірчук І. Світогляд українського народу. Спроба характеристики / І. Мірчук // Генеза. — 1994. — № 87. — С. 87–96.

6. Сковорода Г. Наркісс. Разглагол о том: узнай себе [Електронний ресурс] // Повне зібрання творів: у 2 т. – К.: Наукова думка, 1973. – Т. 1. – С. 154-193. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov109.htm>

7. Сковорода Г. Начальная дверь ко христіанскому добронравію [Електронний ресурс] // Повне зібрання творів: у 2 т. – К.: Наукова думка, 1973. – Т. 1. – С. 144–154. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov108.htm>

8. Сковорода Г. Разговор пяти путников о истинном щастіи в жизни (Разговор дружескій о душевном мирѢ) [Електронний ресурс] // Повне зібрання творів: у 2 т. – К.: Наукова думка, 1973. - Т. 1. - С. 263-174. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov111.htm>

9. Сковорода Григорій: образ мислителя / Зб. наук. пр. / Відп. ред.: В.І.Шинкарук, І. П. Стогий / Ін-т філос. НАН України, Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ін-т ім. Г. С. Сковороди. – К. : Ін-т філос. НАН України, 1997. – 453 с.

10. Срезневский И.И. Отрывки из записок о старце Григории Сковороде [Електронний ресурс] / И. Срезневский. – Москва : Типография С. Селивановского, 1834. – С. 67–92. – Режим доступу: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/3541>

11. Чижевський Д. Філософія Г.С. Сковороди / Д. Чижевський. – Х.: Прапор, 2004. – 272 с.

Билецкая В.В.

«ФИЛОСОФИЯ СЕРДЦА» Г. СКОВОРОДЫ У ФИЛОСОФСКИХ РЕФЛЕКСИЯХ И.МИРЧУКА

В статье анализируется содержание концепции «философия сердца» Г.Сковороды в интерпретации И. Мирчука; раскрываются онтологический, теоретико-познавательный и морально-практический аспекты антропологизма украинского мислителя. И. Мирчук акцентирует внимание на самопознании и идее «сродного труда» как ключевых принципов в достижении человеком счастья.

Ключевые слова: *сердце, философия сердца, самопознания, материя, «сродный труд», счастье.*

Вилецка В.В.

«PHILOSOPHY OF HEART» OF H. SKOVORODY IN A PHILOSOPHICAL REFLECTION OF I. MIRCHUK

The article is analyzed the meaning of the concept «philosophy of the heart» of Hryhorii Skovoroda in the interpretation of Ivan Mirchuk. The scientist argues that the concept of «philosophy of the heart» is manifested in the philosophical

and anthropological teaching of Ukrainian thinker, which is a detailed treatment of heart as the foundation of the spiritual life of the person. In Hryhorii Skovoroda understanding a person is the key to solve all problems of human existence. Ivan Mirchuk compares Hryhorii Skovoroda with the ancient Greek philosopher Socrates and reveals common ideological foundations of their philosophizing.

Anthropologism of Ukrainian philosopher Ivan Mirchuk is characterized in three aspects. They are ontological, epistemological, moral and practical aspects. The most important one is the moral and practical, which is the justification of morality and distributing it both a word and the actions. The ontological aspect of Skovoroda is presented by the concept of three worlds: the macrocosm, microcosm and symbolic world. Macrocosm is a real world of visible things and phenomena. In Hryhorii Skovoroda understanding microcosm is a specific person, with his/her internal, spiritual characteristics. The symbolic world of Ukrainian thinker is the impact of the Bible, which became the book of all his life. Considering it very thoroughly, philosopher tried to explain the contents of the book in its own way with symbols. The symbolic world of Hryhorii Skovoroda exists as a mediator between microcosm and macrocosm.

Epistemological aspect of the anthropologism of Ukrainian thinker is harmonious interaction of the person with the macrocosm. Human life is the continuous process of self-discovery. So, Ivan Mirchuk focuses on self-knowledge and idea of «the something similar work» as key principles to achieve human happiness, which is the main purpose of life. It means that extrinsic human occupation annoys us and reduces our desire to live. Therefore, to be happy we have to avoid everything that would force us to go the wrong way. In this regard, every scientific knowledge should help people to know themselves, their identity, and be happy.

Keywords: *heart, philosophy of heart, self-knowledge, matter, «the something similar work», happiness.*

Надійшла до редакції 5.11.2016 р.